

розуміння, зацікавленого пізнання, об'єктивного аналізу, адекватної рефлексії на взаємозумовленість освітніх процесів (явищ), позначених феноменологічними маркерами. Йдеться про зміну сенсів освітньої діяльності, за якої, як зазначають науковці, смисло-видозмінюється педагогічна діяльність учителя і «виявляється у регулюванні ставлення до себе, до інших й інших до себе на основі ціннісного ставлення [3, с. 28]». Система методів психологічної активізації процесів пошуку шляхів розв'язання проблем упровадження аксіологічних технологій реалізації змісту та акмеологічних технологій розвитку освітнього середовища навчального закладу активізується за суб'єкт-суб'єктної взаємодії, розрахованої на забезпечення ділової, активної, творчої, доброзичливої, оптимістичної атмосфери, що позитивно впливає на рівень розуміння учнями мети виконуваних навчальних дій, їх ініціативність, зацікавленість у розгортанні власної мотиваційної, когнітивної, гносеологічної та діяльнісної сфери.

Аксіологічні засади формування змісту профільного навчання в єдності його інваріантного та варіативного складників є підґрунтям всебічного розвитку особистості, адже визначають підходи і принципи модернізації освітнього процесу. Аксіологічність змісту предметів старшої школи піднесе на вищий рівень особистісно зорієнтоване навчання, детермінуючи основні десять груп компетентностей, визначених Концепцією нової української школи, а саме: спілкування державною і рідною мовами; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; основні компетентності з природничих наук і технологій; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитись упродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна та громадянська компетентності; обізнаність і самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя [6, с. 11].

Взаємозв'язок інваріантного і варіативного складників змісту освіти старшої школи, міжпредметні зв'язки і міжпредметна інтеграція, аксіологічність, акмеологічність і технологізація освітнього процесу залишаються дидактичними проблемами, що потребують ґрунтовності й системності у процесі обґрунтування шляхів їх розв'язання [1, 2; 4; 5; 7; 8]. У цьому контексті мовленнєва діяльність залишається провідною і спрямовується на формування та розвиток ціннісних орієнтацій особистості, які пов'язують

Косяничук Сергій,
*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу
дидактики Інституту педагогіки НАПН України, Україна*

Реалізація інваріантної і варіативної складових змісту освіти: комплікаційно-експлікаційні аспекти

Дидактичні аспекти впровадження аксіологічних технологій реалізації змісту навчання старшої школи та психодидактичні тренди акмеологічних технологій розвитку шкільного освітнього середовища у контексті творення нової української школи вимагають чіткого

Освітньо-технологічна спрямованість реалізації змістового наповнення інваріантної і варіативної складових змісту освіти

КОМПЛІКАЦІЙНО-ЕКСПЛІКАЦІЙНИЙ АЛГОРИТМ (урок; робота в парах (триадах, квадрах), групах; групове і колективне навчання)	
Компоненти ССВ¹	Технології реалізації змісту освіти
	<i>Для учнів:</i>
Освітньо-цільовий	<ul style="list-style-type: none"> система вправ і завдань; урок-аналіз конкретних ситуацій; метод розв'язування практичних завдань
Гностично-гносеологічний	<ul style="list-style-type: none"> урок; гра організаційно-розумова; урок-дискусія
Аналітико-синтетичний	<ul style="list-style-type: none"> вебінар (позаурочний); гра організаційно-діяльнісна; урок-консультація
Компетентнісний	<ul style="list-style-type: none"> урок-постановка проблем і їх розв'язання; кейс-стаді; консультація групова
Аксіологічний	<ul style="list-style-type: none"> урок-бесіда; урок-інтернет-конференція; урок-прес-конференція
Акмеологічний	<ul style="list-style-type: none"> виступ учня в ролі вчителя; гра організаційно-комунікативна
Соціалізаційний (оцінно-рефлексійний)	<ul style="list-style-type: none"> урок-аналіз конкретних ситуацій; урок-рефлексія; гра ділова; гра рефлексійна
	<i>Для вчителів:</i>
	<ul style="list-style-type: none"> семінарське заняття; тренінг професійно-ситуаційний; прес-конференція технологія «Портфоліо»; мозкова атака семінар творчий (воркшоп); вебінар (міжшкільний) круглий стіл; семінар відкритий (із залученням сторонніх фахівців) тренінг аксіологічний (рефлексійний) метод управлінських завдань; акме-тренінг

¹ ССВ – суб'єкт-суб'єктної взаємодія.

внутрішній світ суб'єктів освітнього процесу з навколишньою дійсністю, тобто, учня – з учителем, учителя – з учнями, учнів – зі школою і т.ін. Однак, є дуже важливий чинник – зміст навчання, що визнається науковцями третім суб'єктом, без якого (або неповної чи неправильної реалізації його) унеможливується виникнення аксіологічних та акмеологічних детермінант (причин), що спонукають до ефективної реалізації освітнього процесу.

Розглянувши зміст освіти як педагогічну проблему через призму його оновлення, спрямованого на подолання розриву між соціальними функціями освіти, що відбивають її потенціал, і реальною соціальною роллю освіти, зазначаємо: зміст шкільної освіти має виходити, насамперед, з визначення алгоритму цілепокладання: співвідношення цілей і змісту шкільної освіти, тобто, передусім слід чітко сформулювати цілі шкільної освіти, а вже потім визначати зміст, який необхідно освоїти для реалізації цих цілей. Такий підхід усуне суперечності, що мають місце у сучасній освітній практиці, коли добирається зміст навчального матеріалу, і лише потім декларуються цілі освіти, які зводяться до засвоєння дібраного змісту навчальних предметів.

Специфіка дидактичних закономірностей реалізації інваріантної і варіативної складових змісту освіти старшої школи криється в тому, що мають розкриватися взаємозалежності: стандарти, програми, навчальні книги – потенціал, кваліфікація вчителя; освітня діяльність учителя – навчальна діяльність учня; навчальна діяльність учня – зміст навчання; зміст навчання – технології реалізації змісту; технології реалізації змісту – рівень суб'єкт-суб'єктної взаємодії і т.ін.

Відтак, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, передбачаючи технологізаційність реалізації змістового наповнення, має розвиватися на освітньо-цільових, гносеологічних, аналітично-синтетичних, компетентнісних, аксіологічних, акмеологічних, соціалізаційних (оцінно-рефлексійних) та ін. компонентах (табл. 1).

Ми зупинилися на комплікаційно-експлікаційному алгоритмі реалізації змісту освіти старшої школи тому, що тут має місце «нав'язана рефлексія» на будь-які зміни, що «спускаються згори». Почасти така «рефлексія» рикошетом б'є по учнях.

Звісно, «новацийних» пертурбацій, підкріплених нормативно-правовими актами, уникати не слід, а от убезпечити природний перебіг навчально-виховного процесу можна за умови визначення загальноосвітнім навчальним закладом «свого місця» і позиціонування себе як закладу інноваційного типу. У понятті «компляційно-експлікаційний алгоритм» закладено лише те, що стосується періодичності появи ускладнень і потреби пояснень їх (або усунення перешкод чи розв'язання утруднень).

Пропонований увазі компляційно-експлікаційний алгоритм визначено за результатами емпіричних досліджень, що проводяться відділом дидактики Інституту педагогіки НАПН України у багатьох ЗНЗ у рамках як всеукраїнських, так і локальних експериментів. Цей алгоритм не можна вважати викінчено дослідженим. Однак, він показує, як можна збалансувати систему методів психологічної активзації процесів пошуку шляхів розв'язання і вимоги до реалізації змісту освіти старшої школи, зважаючи на компоненти суб'єктивної взаємодії (у табл. 1 – перша колонка) і технології реалізації змісту освіти старшої школи.

Укотре зазначаємо, що за мінливого світу з усе новими й новими викликами розвиток учнів старшої школи має спрямовуватися на формування здатності розуміти і пояснювати явища реальної дійсності, вміти вибудовувати оптимальну траєкторію своєї життєдіяльності. Оскільки цей процес невіддільний від подібного, пов'язаного з діяльністю вчителя, то, зрозуміло, і професійна діяльність останнього має бути невіддільна від проблем учня, школи, суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська, О. В. Конструювання змісту профільного навчання на основі міжпредметної інтеграції / О. В. Барановська // Дидактика: теорія і практика : зб. наук. праць / [за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської] / Ін-т пед. НАПН України. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – С. 32–36.
2. Васьківська, Г. О. Формування системи знань про людину в учнів старшої школи: теорія і практика : монографія / Г. О. Васьківська. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 512 с.
3. Дидактика і розвиток педагогічної майстерності у професійних навчальних закладах : кол. монографія / [авт. кол.: І. А. Зязюн, Е. О. Помиткін, Т. В. Іванова, О. М. Семенов, А. І. Кузьмінський та ін.]. – К. : Пед. думка, 2007. – 264 с.
4. Кизенко, В. Технологічний підхід до реалізації профільного навчання: психологічний ракурс / Василь Кизенко // FOLIA COMENIANA : Вісник Польсько-

української науково-дослідницької лабораторії психодидактики імені Я. А. Коменського / [голов. ред. Осадченко І. І.]. – Умань : ФОРМ Жовтий О. О., 2017. – С. 42–45.

5. Косянчук, С. В. Технологічний підхід к процесу формування цінностно-смысловых ориентаций старшеклассников / С. В. Косянчук / Institutul de Științe ale Educației, Chișinău // Univers Pedagocic. – 2014. – № 1(41). – С. 53–60.

6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konceptscziya.html>

7. Осадченко, І. І. Сутнісна характеристика нової дидактичної парадигми / І. І. Осадченко // Наук. вісник Миколаїв. держ. ун-ту імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. праць / за заг. ред. : В. Д. Будака, О. М. Пехоти. – Миколаїв : МДУ імені В. О. Сухомлинського, 2010. – Вип. 1.29. – С. 124–134.

8. Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі: теорія і практика : кол. монографія / [авт. кол.: Г. О. Васьківська, В. І. Кизенко, О. В. Барановська, С. В. Косянчук, С. Е. Трубачева та ін.]; за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської. – К. : Пед. думка, 2015. – 288 с.